

לב להבין

בפתחי הלב – תשובה בדור אחרון

ניצבים אנו בימים עליהם הכתוב אומר "דרשו ד' בהימצאו קראוהו בהיותו קרוב". ימים אלו נתייחדו בכדי להתכפר לפני ה' בראשית השנה, ובהם התשובה קרובה להתקבל – כמו שממשיך הפסוק "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו, ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח".

כמידי שנה ושנה מהדהדת בחלל קריאתו של שר בית הסוהר ממשלו הידוע של רבינו יונה: "הלא המחותרת חתורה לפניך, ואיך לא מהרת המלט על נפשך". מה רבה המבוכה כאשר קורה ואנו מוצאים את עצמנו מגששים בחשיכה אחר פתחה של המחותרת המיוחלת אשר תוציאנו מאפילה לאורה – אך לשווא. רבים סבורים כי שערי התשובה בדור האחרון נתגלו ליחדי סגולה בלבד.

מבין כל הנאמר והנכתב כדי לבאר את מצות התשובה ולקרבה להשגתנו – אין בכדי ליישב את השאלה הפשוטה, כיצד יתכן שלמרות היותנו נמנים על בני הדור אשר נצטיין במעלות רמות בהידור ובדקדוק בקיום מצוות ה', אנו מתקשים בקיומה של המצווה היחידה שעליה כתבה התורה – "כי קרוב אליך הדבר מאוד - בפיך ובלבבך לעשותו".

...

הרמב"ם מתאר את מצבו הנפלא של האדם אחר שזכה לשוב בתשובה – "אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד". מדבריו אנו למדים שכדי לזכות להיות אהוב ורצוי לפני המקום, צריך קודם לכל להרגיש את הריחוק. וכדרך שנאמר בעניין החרטה "יבין לבבו כי רע וזכו את השם" - המצב הנכון של יהודי הוא שבעברו על אחת ממצוות ה', הוא חש ומרגיש שבכך הוא עזב את הקב"ה.

והאמת היא שזה פלא גדול, שהרי כל מי אשר לב אדם בקרבו, אם יקר מקרה ויפשע או יחטא כלפי חבירו, לא יוכל לשאת פניו אליו עד שיבקש את מחילתו. וקל וחומר אם יהיה המדובר באביו או רבו, אשר ודאי לא יוכל להמשיך לעמוד לפניו עד אשר יתרצה אליו בלבב שלם. ואם כן – כיצד יוכל אדם המאמין שהקב"ה הוא אביו ומלכנו, להתאחר מלשוב ולהתפייס עם קונו, ומדוע רק בהגיע ימי הדין והמשפט אנו מתעוררים לשוב בתשובה שלימה לפני המקום.

מקובל לנו מרביתנו כי המכשול הגדול הניצב כיום בפני מי שזכה לגדול בין כתלי בית המדרש הוא: "וְתָהִי יְרֵאָתָם אֵתִי מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה". דווקא משום שזכינו וקיום התורה והמצוות נראה פשוט ומוכן מאלינו לכל אחד מינקותנו, פעמים שהעיקר נשכח – שכל קיום מצוות התורה הוא כחלק מהקשר המופלא שיש לעם ישראל עם בורא כל העולמים. בכל מעשה מצווה שניתן לנו יש בו כדי לרוממנו ולקרבתנו לה', והיפוכו במעשה העבירה חלילה, אשר מלבד שהעבירה עצמה מהווה ריחוק וטומאה, יש בה גם משמעות של בגידה בכל ההטבה שאנו זוכים לה מאיתו יתברך.

והנה זכינו שכנגד העבירה - שמהותה היא עזיבה וריחוק, ניתנה לנו התשובה שהיא מלשון שיבה – לחזור ולשוב אל ה'. יסודה ועניינה של עבודת התשובה היא לעורר ולהחיות את הקשר הנעלם, ולהביא אותו לידי ביטוי בחיי המעשה. כדרך שנאמר – 'השיבנו ה' אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם'. הדברים אמורים כלפי כל השנה כולה - וביותר בימים האלו אשר סגולתם רבה בכדי לשוב ולהתרצות לפני ה'.

...

אבל כאן באה הבשורה הגדולה שהכין לפנינו קורא הדורות מראש. הפסוק בתהילים אומר: "פָּנָה אֶל תְּפִלַּת הָעָרָר וְלֹא בָּזָה אֶת תְּפִלָּתָם, תִּפְתָּב זֹאת לְדֹר אַחֲרֹן וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה לָּהּ" (קב, יח-ט). ומובא ע"ז בחז"ל: "וכי יש עם שהוא עתיד להיבראות? אלא אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם, ובאים ומתפללים לפניך בראש השנה וביום הכיפורים - ואתה בורא אותם בריה חדשה". הדברים אמורים כלפי אותם בני דור אחרון אשר באים ממקומם בסוף כל הדורות לעבוד לפני ה' את עבודת הימים הנשגבים האלו, ועליהם הכתוב אומר שהקב"ה בורא אותם בריה חדשה, ויחדש בקרבם לב טהור לאהבתו וליראתו, כאשר אין יד טבעם משגת.

יזכנו בוראנו לריצוי ולכפרה שלמה מאיתו יתברך, והשפעת הימים הקדושים האלו תימשך לכל השנה כולה, הן בעבודה אמיתית ובעמידה נכונה לפניו, והן ברוב טובה וברכה שנזכה להם מאת מי שציוונו בכל זאת לטוב לנו כל הימים.

לב לדעת – מעניין המועד

עיצומו של יום הכיפורים – שובו אלי ואשובה אליכם

בעמדנו בפתח היכלו של היום הקדוש - יום הכיפורים, אשר מהווה קץ מחילה וסליחה לכל בני ישראל, עלינו להתחקות אחר מהותו של יום זה. שהרי בתורה מצינו ב' פרשיות העוסקות בעניינו של יום הכיפורים, וכאשר נתבונן בתכנם, נמצא שיש לכאורה סתירה מהותית ביניהם - האם הכפרה באה מחמת עבודת בני ישראל לפני המקום ביום זה, או שמא להיפך - קדושתו ועבודתו נובעים מעצם היותו של יום זה זמן מחילה וכפרה לבני ישראל.

בפעם הראשונה מופיע יום הכיפורים בתורה בפרשת אחרי מות, ובראשית הדברים כלל לא מוזכר שהיא מדברת על יום הכיפורים - אלא התורה פותחת בכך שנצטוו ישראל לקבוע סדר עבודה מיוחד שבו נכנס כהן גדול לפני ולפנים - אל מקום השראת השכינה בישראל, לכפר על מקום הקודש והמקדש מטומאות וחטאי בני ישראל. רק בסיום פרשה זו נאמר שעליהם לקבוע סדר עבודה זה אחת בשנה - בעשור לחודש השביעי, ובאותו היום צריכים ישראל לעשותו ליום שביתה ועינוי כדי שיזכו לכפרה שלמה. ומפרשה זו עולה שעיקר קדושתו של יום זה נובעת מסדרי העבודה של הכהן הגדול ביום זה, ואשר מחמת כן נצטוו גם כללות העם לענות את נפשותיהם ולהיטהר לפני ה' מכל חטאיהם, כדי שיזכו לכפרה מן השמים.

אבל בפרשת המועדים באמור משמע לכאורה להיפך - שהרי שם נכתב שהכפרה באה מכוח עיצומו של יום זה: "אֵךְ בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם", וכיוון שביום זה הקב"ה בא לכפר על בני ישראל, על כן נצטוו לקדש את היום בעינוי ושביתה ממלאכה, כדי לזכות לכפרתו: "וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בַּעֲצֻם הַיּוֹם הַזֶּה - כִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם". ונמצא שקדושת היום באה מחמת הכפרה אשר יש בו, ולא להיפך.

והנה מקובלנו מחז"ל שיום הכיפורים נקבע בשנה הראשונה להיות בני ישראל לעם. מיד לאחר נתינת התורה עלה משה לקבל את הלוחות הברית מן השמים, ולוחות אלו היו עתידים להוות את מרכזו של המשכן העדות - אות וסמל להשראת השכינה בישראל. אבל ביום רדתו מן ההר והלוחות בידו - חטאו בני ישראל בעגל ונשתברו הלוחות, וביקש הקב"ה לעשות בהם כליה.

אחר שביקש משה רחמים עליהם, נתרצה הקב"ה שלא להשמידם, אבל עדיין לא חזרה שכינה לשרות בישראל, ואיבדו את כל מעלתם וחביבותם לפני המקום שהייתה להם לפני החטא. ותחת אשר הלכו קודם לכן ומלכם בראשם, נאמר להם שישלח ה' מלאך שילך לפניו ויביאם אל הארץ: "וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ... כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קֹשֶׁה עָרַף אֶתָּה פֶּן אֶכְלֶה בְּדֶרֶךְ".

בני ישראל לא השלימו עם מצבם זה כמו שנאמר: "וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַרְעָה הַזֶּה וַיִּתְאַפְּלוּ וְלֹא שָׁתו אִישׁ עֲדֵיו עָלָיו". ועלה משה אל ה' לבקש עליהם רחמים שתחזור חביבותם לפני המקום כמקדם. ואכן - לאחר תפילתו זכו להתבשר מן השמים: "וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה גַם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי מִצֵּאתִי חֵן בְּעֵינַי וְאֶדְעָה בְּשֵׁם". ואזי במעמד נורא הוד נתגלו למשה י"ג מידות של רחמים שבהם ה' מרבה סליחה לחוטאים, ונתרצה הקב"ה לכרות עמם ברית כבראשונה ולשוב ולהשרות שכינתו בינותם.

אבל יש להבין מפני מה היו נצרכים לגילוי המיוחד של י"ג המידות של רחמים כדי שתתקבל תשובתם ויתכפר להם החטא, והרי התשובה ימיה כימי עולם ואינה דבר שניתן דווקא לבני ישראל, כמו שמצינו שאדם הראשון עשה תשובה ונתכפר לו החטא, קין עשה תשובה וה' האריך לו עד שבעה דורות, וכן ראובן עשה תשובה ונתכפר. ואם כן יש להבין במה נתייחדה כאן התשובה שניתנה כהנהגה מיוחדת לבני ישראל.

והנה כבר מקדם נפתחו דלתי התשובה לפני כל באי עולם, מאת הקב"ה אשר ידע יצרם, ועשה זאת לרוב טובו וחסדו, כדי שיוכלו לשוב ולתקן את מה שעיוותו בעברם על מצוותו. אבל התשובה במהותה יכולה רק לתקן את עצם מעשה העבירה, אבל אין בה כדי למחות את המרידה והריחוק שהחטא יצר. ומשל למה הדבר דומה לשר אשר הזיד והמרה את פי המלך,

ובכך חרץ את דינו. והנה גם אם לאחר מכן יואיל המלך לחננו ולפדות נפשו מיני שחת, בכל זאת כבר לא יוכל לשוב על כנו ולחזור להיות מרואי פני המלך, אחר שמרד במלכותו.

ועל כן אנו מוצאים באדם הראשון שלמרות שנתקבלה תשובתו, בכל זאת גורש מגן עדן ולא זכה לראות פני אלוקים במקודם. וכמוהו גם קין – שגם לאחר ששב בתשובה מצינו שהיה נע ונד בארץ. ואף ראובן איבד לנצח את בכורתו, למרות שהיה עסוק כל ימיו בשקו ובתעניתו. ונמצא שכל אלו למרות שנתקבלה תשובתם לתקן את עצם חטאם, אך עדיין לא הועילה להם לחזור למדרגתם הראשונה.

וכן הוא הדבר אשר היה לאחר חטא העגל, שגם אחרי שהואיל הקב"ה לסלוח לישראל על העוון ושב חרון אפו מהם, אבל כבר לא היו ראויים לאותם מעלות רמות שזכו להם קודם החטא – שכביכול הקב"ה בעצמו היה מנהיגם, ושכינתו הייתה שרויה בקרבם, כמו שנאמר להם אז: "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קָשָׁה עָרַף אֶתָּה פֶּן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ". וגם לאחר שביקש משה שיתגלה עליהם הנהגת טובו וחסדו אמר לו הקב"ה: "פָּנִי יָלֵכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ".

אבל אז הגיע משה בטענה כלפי שמיא: "אִם אֵין פָּנֶיךָ הִלְכִים אֶל תַּעֲלֹנוּ מִזֶּה, וּבְמָה יִדְעֶה אָפֹא כִּי מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אָנִי וְעַמָּךְ הָלֹא בְּלִכְתָּךְ עָמְנוּ וְנִפְלִינוּ אָנִי וְעַמָּךְ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה". מכיוון שהתשובה ניתנה כבר מקדם לכל באי עולם – אם כן אין חידוש מיוחד בעצם מה שנתרצה לסלוח לישראל. ורק כאשר תהיה הנהגה מיוחדת לעם ה' ששמו נקרא עליהם – בכך ייודע לעין כל שזכו לחביבות מיוחדת לפני המקום.

והנה מצינו שנעתר הקב"ה לתפילתו ונכרתה עמם ברית חדשה בי"ג מידות של רחמים, במעמד מופלא של גילוי כבוד ה': "אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פְּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְשֵׁם יְיָ לְפָנֶיךָ וְחִנַּתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחֲזָה וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם". י"ג מידות אלו מהווים הנהגה של הטבה גמורה שאין למעלה הימנה, מעבר לכל סדרי הדין והמשפט. לא זו בלבד שיכפר להם ה' את החטא, אלא גם ימחה את עצם הפשע והבגידה בשמו, ויחזרו לישא חן וחסד לפניו כאילו לא חטאו מעולם.

ובכך נגלתה הנהגה מחודשת בכל סדרי העולם, כמו שמצינו שי"ג המידות מתחילים ב"השם, השם" – ומשמעות הדבר הוא שיש כאן מהלך מחודש בכל הווית הבריאה – ה' אשר נושא פניו לחוטאים אחר שכבר הרבו לפשוע לפניו, ומקרבם אליו כבראשונה, אחר שכבר רחקו מאתו ונדחו מעל פניו.

הנהגה מופלאה זו ניתנה אז לבני ישראל – ובה הובטחו שלא רק שלא יזכירו להם את העוון, אלא גם שיזכו לחדש חיבתם לפני המקום, כמו שנאמר בפסוק "אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מִחָה פִּשְׁעֶיךָ לְמַעַנִּי, וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר". מלבד שיתכפר לנו החטא, נאמר לנו שעצם הפשע יימחה עד שלא ייזכר ולא יעלה על לב לעולם.

אותו היום שבו נכרתה הברית בי"ג מידות של רחמים, נקבע לדורות כיום פיוס וריצוי, ובכל שנה ושנה הקב"ה מעביר מלפניו את אשמות בני ישראל וזוכים שתתחדש השראת השכינה בקרבם, כתפילתו של משה "וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנוֹנוּ וְלַחַטֹּאתֵינוּ וְנִחַלְתָּנוּ". ובהאי יומא יש את ב' החלקים כאז – ראשית את מה שבאים ישראל להיטהר ולהתכפר לפני המקום על ידי עבודתם ותשובתם, ואחר כל זאת זוכים והקב"ה מתרצה להם, ומקרבם לחסות בצל כנפיו וליאור באור פניו, בבחי' מה שאמר הכתוב "שׁוּבוּ אֵלַי - וְאֲשׁוּבָה אֲלֵיכֶם".

נמצאנו למדים שיום זה – ראשיתו עבודה וסופו מתנה. כמו שאנו יכולים לראות בב' הפרשיות שנאמרו בעניינו – הפרשה הראשונה אמורה כלפי סדר העבודה שעל ידה שבאים ישראל להתכפר מחטאיהם לפני המקום, ועל כן נאמר בה – "מִכָּל חַטֹּאתֶיכֶם לְפָנַי יִי תִטְהָרוּ" – ועלינו לשוב בתשובה שלימה לפניו כדי לזכות לכפרת היום. אבל בפרשה השנייה נתחדש שיש בעיצומו של יום זה בכדי לכפר על בני ישראל – "כִּי יוֹם כְּפָרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְפָנַי יִי אֱלֹהֵיכֶם", ובזה היום זוכים להנהגה מופלאה מאת השם, אשר בטובו הגדול מוחל וסולח לעמו ונחלתו, ומחדש אהבתם כמקדם, כמו שנאמר: "הִנֵּה אֲנֹכִי כֹרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל עַמָּךְ אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ כָּל הָאָרֶץ וּבְכָל הַגּוֹיִם, וְרָאָה כָּל הָעָם אֲשֶׁר אֶתָּה בְּקִרְבּוֹ אֶת מַעֲשֶׂה יְיָ כִּי נִרְאָה הוּא אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ".

לשליחת הערות וכן לקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com.